DVA OTOKA NARODNIH DOBARA

PODRŽAVLJENJE IMOVINE U ISTRI NA PRIMJERIMA OTOKA SV. ANDRIJE KRAJ ROVINJA I BRIONSKOGA OTOČJA (1945. – 1947./1948.)

Tajana UJČIĆ
Muzej Grada Rovinja – Rovigno /
Museo della Città di Rovinj – Rovigno
Trg / Piazza m. Tita 11, Rovinj – Rovigno
tajana.ujcic@muzej-rovinj.hr

UDK 346.241(497.571)(210.7)"1945/1948"
Izvorni znanstveni članak
DOI https://doi.org/10.31726/via.25.7

Rad se bavi poratnim podržavljenjem privatne imovine u Istri od strane nove vlasti na primjeru otoka Sv. Andrija kraj Rovinja i Brionskoga (Brijunskoga) otočja kroz prizmu propisa i stvarnoga rada novonastalih institucija u specifičnoj situaciji u kojoj se našla Istra na kraju Drugoga svjetskog rata. Pokušava otkriti obrise modela po kojima su se odvijala i druga podržavljenja u Istri, način funkcioniranja lokalne narodne vlasti na više razina (oblast, kotar, grad), njena odnosa s republičkim tijelima, OZNA-om i vojskom, ali i svakodnevicu ljudi koji su na različite načine bili uključeni u proces podržavljenja.

Ključne riječi: Istra, Sv. Andrija, Rovinj, Brionsko (Brijunsko) otočje, Hütterott, Oblasni narodnooslobodilački odbor, Oblasna uprava narodnih dobara

Keywords: Istria, Sveti Andrija Island, Rovinj, Brijuni Islands, Hütterott, District National Liberation Committee, District Administration of Public Goods

Parole chiave: Istria, Sant'Andrea, Isole di Brioni, Hütterott, Comitato distrettuale popolare di liberazione, Amministrazione distrettuale dei beni nazionali

Vrijeme narodnih dobara

Proces podržavljenja imovine u Hrvatskoj, proizašao iz političke doktrine Komunističke partije Jugoslavije,[1] kojoj je nepresušni izvor inspiracije bio režim Sovjetskoga Saveza,

[1] Više: Tomislav ANIĆ, »Normativni okviri podržavljenja imovina u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944. − 1946.«, *Časopis za suvremenu povijest*, 39/1 (2007.), str. 27.

postat će, neposredno pri kraju i nakon Drugoga svjetskog rata, nositelj ključne promjene u društvenim i gospodarskim odnosima.

U hrvatskoj je historiografiji dobro proučen normativni okvir toga aspekta,[2] a pojavljuju se i radovi koji se bave pojedinačnim slučajevima[3].

No, normativni se okviri u hrvatskim krajevima koji su pripadali Italiji do 1943., u nekim segmentima razlikuju. Ovdje ističem samo primjer hrvatskoga dijela Istre koji je do Pariškoga mirovnog ugovora u veljači 1947. podijeljen na Zonu A, pod savezničkom upravom, i Zonu B, pod Vojnom upravom Jugoslavenske armije (dalje: VUJA). Rovinj se nalazio u području Zone B. Na Brionima[4] je prve akcije podržavljenja početkom svibnja 1945. vodio Gradski narodnooslobodilački odbor (dalje: GNOO) Pula,[5] a kada Pula 9. odnosno 20. lipnja 1945. ulazi u sastav Zone A, nadležnost nad Brionskim otocima preuzima Kotarski narodnooslobodilački odbor (dalje KNOO) Vodnjan.

Procesi su podržavljenja u Istri slabo istraženi, osim stanja u Zoni B Slobodnoga teritorija Trsta.[6]

Zato je cilj ovoga rada prikazati postupak podržavljenja dvaju otočnih posjeda, Sv. Andriju kraj Rovinja i Brijunsko otočje, u specifičnoj situaciji u kojoj se našla Istra na kraju Drugoga svjetskog rata. Prateći ova dva slučaja, od ukupno 412 postupaka[7] koji su od početka svibnja 1945. do 28. kolovoza 1946. vođeni na teritoriju Oblasnoga narodnooslobodilačkog odbora (dalje ONOO) odnosno Oblasnoga narodnog odbora (dalje: ONO) za Istru, u politički kaotičnom i pravno nedefiniranom sustavu, pokušavam otkriti obrise modela po kojima su se odvijala i druga podržavljenja, način funkcioniranja lokalne narodne vlasti na više razina (oblast, kotar, grad), njena odnosa s republičkim tijelima, odjeljenjima zaštite naroda (dalje: OZNA) i vojskom, ali i svakodnevicu ljudi koji su na različite načine bili uključeni u proces podržavljenja.

Od početka svibnja 1945. skrb o narodnim dobrima pripadala je pod ONOO za Istru, i to pod Upravni odbor toga tijela, ali su se poslovima podržavljenja bavili i drugi odjeli.[8] Zatim je poslove podržavljenja preuzela Oblasna uprava narodnih dobara (dalje: OUND) za Istru,[9] koja je vjerojatno 6. lipnja 1945. započela stvarni rad. Poslove iz nadležnosti OUND-a 1. ožujka 1946. preuzeo je Odsjek za narodnu imovinu (dalje: ONI) pri Tajništvu

[2] Isto i: Marijan MATICKA, »Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944 - 1948)«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Zagreb*, 25 (1992.), str. 123–148.

[3] Primjerice, Tomislav ANIĆ, »Podržavljenje stranog kapitala u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1945. – 1946. na primjeru poduzeća Thonet Mundus d.d. u većinskom švicarskom vlasništvu«, *Časopis za suvremenu povijest*, 40/3 (2008.), str. 819–832.

[4] Koristim povijesni naziv Brioni koji se upotrebljavao u vremenu kojim se bavim.

[5] Zapisnik sastavljen na Brionima 10. 5. 1945., Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-79, Oblasni narodni odbor za Istru (dalje ONOI), kut. 309.

[6] Vidi: Deborah ROGOZNICA, *Iz kapitalizma v socializem – Gospodarstvo cone B Svobodnoga tržaškega ozemlja: 1947-1954.*, Pokrajinski arhiv / Archivio regionale, Kopar, 2011.

[7] Zapisnik sastavljen prilikom primopredaje dužnosti upravitelja Oblasne uprave narodnih dobara (dalje: OUND), 28. 8 1946., ONOI, kut. 604.

[8] Zapisnik sa sjednice OUND-a održane 3. 7. 1945., ONOI, kut. 604.

[9] Zapisnik sjednice OUND-a održane 3. 7. 1945., ONOI, kut. 604.

ONO-a za Istru[10] odnosno pojedini odjeli ONO-a za Istru. Rad završava razdobljem kada skrb za imanje obitelji Hütterott, sa središtem na otoku Sv. Andrija, postupno preuzima Prosvjetni odjel,[11] a za Brionsko otočje Odjel trgovine i opskrbe.[12] Dalje se u procesu potpune integracije Istre u sustav NRH odnosno FNRJ od 4. listopada 1946. postupno ukida ONO za Istru,[13] a njegove nadležnosti preuzima Vlada NRH i postojeći kotarski i gradski narodni odbori koji preuzimaju važnu zadaću i u upravljanju narodnim dobrima. To svakako nije kraj priče oko sudbine tih posjeda, već trenutak kada im je dana nova namjena.[14] Zbog nedostatka dugoročnije vizije čekala ih je neizvjesna sudbina, koja se najviše poigrala kulturnim dobrima i njihovim povijesnim kontekstom.[15]

Dva otoka

Procese na Sv. Andriji[16] mnogo je lakše pratiti jer se radi o otoku, odnosno otočnoj skupini koja se u svibnju 1945. nalazila u vlasništvu obitelji Hütterott.[17] Na Brionskom je otočju vlasnička struktura složenija. Bivši je posjed obitelji Kupelwieser[18] 1930-ih preuzelo poduzeće Regia Azienda Isola Brioni u vlasništvu talijanske države. Obradivo zemljište i pašnjaci dani su u zakup agronomu Enricu Cammiju. Uz hotele s popratnim sadržajima, vile obitelji Kupelwieser i gospodarske objekte, na Velikom se Brionu nalazilo i nekoliko privatnih vila: vila Aimona Savoie-Aoste, vojvode od Spoleta[19] (današnja vila Lovorka, građena 1931.); vila Feilchenfeld, u vlasništvu Henricha Feilchenfelda iz Beča (na mjestu

[10] Slično kao što je poslove Zemaljske uprave narodnih dobara preuzelo Predsjedništvo vlade NRH – Odjel narodne imovine.

[11] Zapisnik broj 4194 R 87 od 14. 6. 1946., ONOI, kut. 608.

[12] Odluka OUND-a broj 2134/46 - R- 299 od 4. travnja 1946. i Zapisnik o primopredaji od 15. 4. 1946., ONOI, kut. 392.

[13] *Odluka o raspuštanju Oblasnog narodnog odbora*, Sl. ONOI i GNORI, 20-21/1947.

[14] I ovdje se primjećuje tendencija da bivši posjedi imućnih ljudi postaju odmarališta za radnike, pa se novim gostima prilagođava i estetika tih objekata.

[15] Primjerice, neka kulturna dobra ostaju na Sv. Andriji, a za druga počinje traumatično razdoblje seljenja po raznim ustanovama. Pri seljenjima znatan se dio građe zagubio. Šezdesetih je godina prošloga stoljeća Gradski muzej Rovinj počeo prikupljati građu iz ostavštine obitelji Hütterott, koja se danas uglavnom nalazi u Muzeju Grada Rovinja – Rovigno. Proces evidentiranja građe hiterotske provenijencije još uvijek nije završio.

[16] Tada se još naziva Sv. Andrija, ali će ubrzo promijeniti naziv u Crveni otok.

[17] Sv. Andrija je od 1890. do 1945. bio središte imanja obitelji Hütterott u Rovinju koje su sačinjavali i otok Maškin (sa Sv. Andrijom spojen pješčanim sprudom), Magareći otok, Šturago, Sv. Ivan, Pirusi i veliki posjed na kopnu. Nakon kupnje Georg Hütterott (1852. – 1910.) meliorirao je otok i zapušteni samostan s crkvom preuredio u obiteljski ljetnikovac koji je trebao postati središtem velikoga turističkog projekta. Njegova je smrt 1910. zaustavila sve projekte.

[18] Nedugo nakon što je Georg Hütterott kupio posjed u Rovinju, Paul Kupelwieser (1843. – 1919.) je 1893. kupio znatan dio Brionskoga otočja i to malarično područje pretvara u poznato ljetovalište. Obitelji Hütterott i Kupelwieser posjećivale su se i poslovno surađivale. Nakon smrti Paula Kupelweisera 1919., upravljanje otokom preuzima njegov sin Karl koji se ne snalazi u novonastaloj situaciji te pritisnut dugovima 1930. godine izvršava samoubojstvo, a njegov posjed odnosno poduzeće ubrzo postaje državno vlasništvo.

[19] Aimone Savoia-Aosta, vojvoda od Spoleta (1900. – 1948.), admiral Talijanske ratne mornarice i pripadnik talijanske kraljevske obitelji koji je nosio titulu hrvatskoga kralja imena Tomislav II.

današnje Bijele vile, građena 1901.); vila Otto, u vlasništvu Olge Massing r. Župan, Ivane Perco r. Župani, Margherite Crocchi r. Otto[20] (također na mjestu današnje Bijele vile, građena 1901.), vila Fries odnosno Madonna (današnja vila Jadranka, građena 1926.), u vlasništvu obitelji Fries, sagrađena na državnom zemljištu; vila Punta Nasso,[21] u vlasništvu Eduarda Viscontija, vojvode od Modrona[22] (današnja Vila Primorka, građena 1907.). Otočići Okrugljak / Obljak i Grunj, primjerice, bili su u vlasništvu Vittorija Oggionija. Tvrđave i druga područja još su od doba austrijske vladavine bili u posjedu vojske. Za razliku od Sv. Andrije gdje su nekad živjele samo dvije obitelji kolona, na Brionskom je otočju neposredno nakon Drugoga svjetskog rata trajno živjelo preko 250 stanovnika.[23]

Bez obzira na razlike, otočnost nam tih narodnih dobara omogućuje da gotovo u laboratorijskim uvjetima pratimo tijek događaja. U prilog tome ide i to što članovi obitelji Hütterott, vlasnici vila na Brionima, nikada nisu postali dio lokalne zajednice, već su se životnim stilom u potpunosti razlikovali od lokalnoga stanovništva. Zbog toga se njihovu sudbinu nakon Drugoga svjetskog rata gledalo s distance, drugačije nego sudbine onih koji su bili dijelom lokalnih zajednica (kao, primjerice, liječnici, ljekarnici, vlasnici obrtničkih, ugostiteljskih i trgovačkih radnji), a čije sudbine tek treba istražiti.

Stanje na otocima uoči i nakon podržavljenja (1945. – 1946./1947.)

Sv. Andrija

Za vrijeme Drugoga svjetskog rata, u za istarske prilike raskošnu obiteljskom ljetnikovcu, živjele su Mariae i Barbara Hütterott, supruga i mlađa kći pokojnoga grofa Georga Hütterotta. Bile su znatno imućnije od lokalnoga stanovništva, ali su ih nepovoljne financijske okolnosti primorale da žive skromnije nego što su bile navikle. Kraj rata dočekale su na otoku veseleći se normalizaciji života.[24]

No, ubrzo im se izgubio svaki trag. Zasad jedini trag koji sam uspjela pronaći vodi do zaključka da je za nestanak Mariae i Barbare odgovorna OZNA za Istru. Nakon što je OUND od OZNA-e uporno tražio da ih obavijesti o svemu što je »razvučeno ili posuđeno na Sv. Andriji«,[25] OZNA je prije popisa oduzetih stvari (među kojima i 20 kg srebrnih i posrebrenih predmeta) navela da se radi o »Spisku stvari koje smo mi uzeli prilikom hap-

20 Vilu je dao sagraditi Karl Wittgenstein, koji je gradio i vilu Feilchenfeld. (Zahvaljujem Miri Pavletić iz NP Brijuni na informaciji.)

21 Radi se o vili Berta koju je za svoju suprugu sagradio Max Kupelwieser, brat Paula Kupelwiesera. (Zahvaljujem Miri Pavletić iz NP Brijuni na informaciji.)

22 Eduardo Visconti, vojvoda od Modrona (1908. – 1980.), sin Giuseppea Viscontija od Modrona koji je plemićku titulu dobio 1937., a bio je blizak fašističkom režimu u Italiji.

23 *Cadastre National de L'Istrie d'après le Recensement du 1er Octobre 1945*, Edition de l'Institut Adriatique, Sušak, 1946., str. 139.

24 Pismo Barbare Hütterott odvjetniku Emanuelu Kvekichu u Trst. Iako je pismo nedatirano, iz sadržaja se saznaje da je rat završen i Barbara najavljuje svoj dolazak u Trst. Muzej Grada Rovinja – Rovigno (dalje MR), Ostavština obitelji Hütterott, pismo 3616.

25 Dopis 142/45 od 28. 6. 1945., ONOI, kut. 608.

šenja grofice Kiterott« u njenoj vili u Rovinju.[26] OZNA je za Istru za vrijeme rata, i za Rovinj i Pulu, imala knjige s popisima onih »koji su počinili neko protunarodno djelo« ili su bili sumnjivi, a kako se očekivao skori kraj rata i preuzimanje vlasti na području Istre, iz postojećih je knjiga trebalo napraviti »izvadak za sva lica« koja se »imaju hapsiti odnosno likvidirati«[27]. Arhivsko gradivo OZNA-e za ovaj rad nisam konzultirala, pa ne znam jesu li se Mariae i Barbara nalazile na nekom popisu, a što je vjerojatno moguće s obzirom na njihov imovinski i društveni status. No, budući da sam upoznata s većim dijelom pisane ostavštine obitelji Hütterott, koja uključuje i korespondenciju, mogu s dostatnom sigurnošću tvrditi da se nisu bavile nikakvim *sumnjivim* aktivnostima i teško da su shvaćale složenost trenutka u kome su živjele. Rijetko su sudjelovale u društvenom životu. No, i te su se sporadične aktivnosti u ratnom i poslijeratnom razdoblju mogle različito protumačiti.

Kako je izgledalo stanje u ljetnikovcu Hütterott nakon *hapšenja* Mariae i Barbare, živopisno je opisao Branko Fučić.[28] Prije njihova dolaska iz ljetnikovaca tri su »'interesenta' za blago barunice Hütterott« odnosila stvari, OZNA je povodom uhićenja vlasnice umjesto da samo pretraži kuću, napravila divlji nered. Imanje je zatekao devastirano i opljačkano, a poslužilo je i kao mjesto za slavlje. »Bilo je nekoliko soba, gdje u pravom smislu riječi noga nije mogla stupiti na dasku. Ostaci jela, prazne vinske boce, razbijene čaše, prazne kutijice nakita, zagađeni podovi, pa čak i onečišćeno suđe – sve je to upotpunjavalo sliku opuštenog dvorca.«[29]

Brioni

Na Brionima se od 1943. nalazila njemačka vojska koja je mnoge objekte na otoku postupno devastirala. Savezničke su snage bombardirale Veliki otok u travnju 1945., u akcijama bombardiranja Pule,[30] i znatno ga oštetile. Vlasnici se vila nisu nalazili na Otoku, već eventualno upravitelji ili čuvari njihova posjeda.

Prvi je zapisnik o stanju na Brionima sastavljen već 10. svibnja 1945.[31] kada se započelo popisivati sva pokretna dobra pripadajućih država po nalogu GNOO-a Pula, uglavnom na Velikom otoku koji je jedini bio nastanjen, dok se na Malom nalazila vojska. Popisivači

26 Dopis 515/45 od 10. 7. 1945., ONOI, kut. 608.

27 Zdenko RADELIĆ, »Ozna/Udba: popis neprijatelja i njihova kategorizacija (1940-ih – 1950-ih)«, *Časopis za suvremenu povijest*, 49/1 (2017.), str. 87.

28 Akademik Branko Fučić (1920. – 1999.) bio je član komisije koju je Ministarstvo prosvjete NRH odmah po završetku Drugoga svjetskog rata poslalo u Istru sa zadatkom spašavanja i evidentiranja kulturnih dobara. S njim su u *odredu za baštinu* bili Jelka Radauš Ribarić, Ferdo Hauptmann, a povremeno su im se pridruživali i drugi. U toj se ekspediciji akademik Fučić služio aparatom s imanja na Sv. Andriji koji je zadužio za Konzervatorski zavod za Istru u osnivanju odnosno Sabirni centar pri Kulturnom odsjeku Prosvjetnog odjela ONO za Istri. (Pismo od 10. 12. 1945., ONOI, kut. 608.)

29 Izvještaj od 23. 7. 1945. Rovinj (Sv. Andrija), Popis slika i umjetničkih predmeta u dvorcu na otoku Sv. Andrija kraj Rovinja. Umjetnički objekti na otoku Sv. Andrija kraj Rovinja, ONOI, kut. 608.

30 Više u: Raul MARSETIČ, *I bombardamenti alleati su Pola 1944-1945: vittime, danni, rifugi, dispanzioni delle autorità e riconstruzione*, Centro di ricerche storiche – Unione Italiana – Università popolare, Rovinj – Rijeka – Trst, 2004.

31 Sastavili su ga predstavnici ONOO-a Pula, GNOO-a Pula i Mjesnoga narodnooslobodilačkog odbora (dalje: MNOO) Brioni, ONOI, kut. 309.

su zatekli pet hotela, koji su djelomice bili srušeni u bombardiranju, i pripadajuće zgrade korištene u turističke i gospodarske svrhe te 15 stambenih zgrada. GNOO Pula je za upravitelja imenovalo Vjekoslava Godnika, ranijega voditelja računovodstva na Otoku. Uz ostale domaće i divlje životinje koje su pripadale poduzeću ili stanovnicima, zatekli su i 200 ovaca koje je njemačka vojska rekvirirala pastirima iz Brgudca kada su došli na zimsku ispašu u južne krajeve Istre. Na otok je bilo poslano 20 pripadnika Narodne straže, ali je ubrzano njihov broj smanjen na 7 jer su procijenili da je stanovništvo disciplinirano.

Hotele Neptun I, II i III devastirala je njemačka vojska koja je odnijela sve krevete, a hotel Carmen je bio još nedovršena novogradnja. Službenici su u skladište sakrili nešto tepiha, posuđa, stolnoga i krevetnog rublja i srebrninu, a zatečena su tri klavira u ispravnom stanju.

Luksuzno opremljena vila Freis bila je netaknuta te navode da je »luksuzno namještena, sav je uredjaj starinski i predstavlja neprocjenjivu vrijednost«. Slično je bilo s vilom Savoia-Aosta.

Vile Otto i Feilchenfeld bile su potpuno opustošene, iz vile Punta Nasso veći je dio namještaja njemačka vojska odnijela na Mali otok. Svi su stanovnici nastavili raditi na otoku.

Uz pomoć njemačkih zarobljenika[32] izvršeno je čišćenje ruševina, a zatim i popravak hotela,[33] za što je ONO za Istru podigao kredit[34]. Kako je vrijeme prolazilo, zbog nezadovoljstva novim stanjem (naročito ponašanjem vojske), dio stanovništva počinje napuštati otok i odlazi u Italiju.[35]

Već 1947.[36] planirana je gradnja jednoga hotela te je dan prijedlog da se otočje proglasi nacionalnim parkom.[37] No, 20. lipnja 1947. Josip Broz Tito prvi je put došao na Brione, koji zatim postaju predsjednikova rezidencija te se postupno stanovništvo iseljava i ograničava se pristup Otočju.

Pravne norme i provedbena stvarnost

U načelu su se postupci podržavljenja trebali voditi na temelju Odluke AVNOJ-a od 21. studenoga 1944.[38] – *Odluka o prelazu u državnu svojinu neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih lica i o sekvestru nad imovinom koju je okupatorska vlast prisilno otuđila*.

32 Brioni – Izvještaj o stanju od 25. 7. 1946., ONOI, kut. 392.

33 Izvještaj o građevinskim radovima na otoku Brioni od 30. 4. 1946., ONOI, kut. 392.

34 Bilanca 31. XII. 1945. i knjig. izvj. za april 1945., broj 2744 od 6. 4. 1946., Hrvatski državni arhiv, HR-HDA-313. Zemaljska uprava narodnih dobara (dalje ZOUND), kut. 8.

35 Dopis Uprave narodnih dobara Brioni broj 144 od 2. 8. 1946., ONOI, kut. 392.

36 Brioni – Izvještaj o stanju od 25. 7. 1947., ONOI, kut. 392.

37 Brioni su nacionalnim parkom proglašeni tek 1983. godine, tri godine nakon smrti Josipa Broza Tita.

38 Objavljena u: *Službeni list DFJ* 2/1945.

I sudovi su na području pod kontrolom VUJA-e imali naputak da se prilikom suđenja i donošenja presuda oslanjaju na princip pravičnosti i na »tekovine narodnooslobodilačke borbe« (odnosno na odgovarajuće zaključke i odluke AVNOJ-a i ZAVNOH-a).[39]

I tako je na području ONO-a za Istru trebalo biti do donošenja *Naredbe za osiguranje imovine Njemačkog Rajha i njegovih državljana i pripadnika, te ratnih zločinaca i narodnih neprijatelja, kao i radi pravilnog i jednoobraznog postupka za osiguranje imovine odsutnih osoba* koju je na temelju ovlaštenja VUJA-e donio ONO za Istru 17. travnja 1947.[40]

No, u praksi je bilo svakojakih slučajeva, što vidimo iz primjera Sv. Andrije i Brionskoga otočja, ali i iz zapisnika sa sjednica OUND-a za Istru.[41] Podržavljenje se u pojedinim slučajevima vodilo na temelju Odluke AVNOJ-a, Naredbe ONO-a za Istru, pa čak i Zakona[42] o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije od 9. lipnja 1945.[43], koji se formalnopravno nije mogao primjenjivati na području ONO-a za Istru,[44] a često nije ni navođena pravna osnova na temelju koje je obavljano podržavljenje. Sama procedura, bez obzira na pokušaje unificiranja, bila je različita od slučaja do slučaja i ovisila je o pravnom (ne)znanju osoba koje su provodile postupak ili, bolje rečeno, dokumentirale i ozakonjivale već zatečeno stanje. Često su se vodili samo upravni postupci bez onih sudskih.

To je u konačnici dovelo do višekratnih obnavljanja postupaka.

Zbog toga je važno pojedinačno opisati svaki formalno-pravni proces podržavljenja koji je vođen za Sv. Andriju i Brione.

---

39 Gordan GRZUNOV, »HR-DAPA-907 Okružni narodni sud za Istru (*Tribunale del popolo per l'Istria*) 1945/1949 [1950] Sumarni inventar«, *Vjesnik istarskoga arhiva*, 18 (2012.), str. 274.

40 Naredba broj 3345 (*Sl. list ONOI i GNORI* broj 5/1946.) zapravo je preuzeta Naredba GNO Rijeka broj: 1304/II.-1946. od 12. travnja 1946. (*Sl. list ONOI i GNORI*, 4/1946.).

41 Zapisnik od 3. 7. 1945., Zapisnik od 9. 1. 1946., Zapisnik od 1. 6. 1945., Stanje kod referada OUND-a na kotarevima po izvještaju referenata na sastanku održanom 4. 5. 1946. i Zapisnik sa sastanka svih referenata 6. 7. 1946., ONOI, kut. 604.

42 Primjerice, za konfiskaciju imovine Friedricha Karla Freisa na Brionima, Komisija za konfiskaciju imovine Njemačkoga Reicha i njegovih državljana za KNOO Vodnjan donijela je dvije odluke pod istim brojem i istoga datuma, s time da se u onoj očito ranijoj, jer su dijelovi pisani rukom, pozivaju na točku 1. Odluke AVNOJ-a i čl. 30. Zakona o konfiskaciji, a u onoj pisanoj na pisaćem stroju samo na Odluku AVNOJ-a.

43 *Sl. list DFJ*, 40/1945, 70/1945.

44 Zbog toga jer se formalno-pravno područje ONO-a za Istru integriralo u sastav NRH odnosno FNRJ tek 1. listopada 1947. Početak djelovanja narodne vlasti u Istri započinje Pazinskim odlukama, odnosno odlukom ONOO-a od 13. 9. 1943. i Sabora istarskih narodnih predstavnika od 26. 9. 1943. o sjedinjenju Istre s maticom domovinom i kasnijih odluka ZAVNOH-a i AVNOJ-a. Proces potpune integracija trajao je od 1. 2. 1947., kada je ONO za Istru donio *Odluku o primjeni zakona, uputstava i pravilnika važećih u FNRJ, odnosno u NRH* na području ONO za Istru (*Sl. list ONOI i GNORI*, 3/1947), preko Odluke o obaveznoj primjeni zakona i ostalih opće obvezatnih pravnih propisa, koji važe u FNRJ, odnosno u NRH, na području ONO za Istru koji je donio ONO za Istru 10. 5. 1947. (*Sl. list ONOI i GNORI*, 10–11/1947.), a završio 1. 10. 1947. *Ukazom o proširenju važnosti Ustava, zakona i drugih propisa NRH na područje Istre, gradova Rijeke i Zadra te otoka Lastovo* (*NN*, 87/1947).

Sv. Andrija

Imovinu Barbare Hütterott podržavljuje Upravni odjel ONOO-a za Istru rješenjem od 1. lipnja 1945. na temelju Odluke AVNOJ-a, odnosno Odjel unutarnjih poslova istoga tijela 20. lipnja iste godine[45] jer je njemačke nacionalnosti i nije sudjelovala u NOV-u i POJ-u, već je surađivala s okupatorom skrivajući njemačke zarobljenike.[46] Za privremenoga je staratelja postavljen Poljoprivredni odjel istoga tijela kojemu je povjereno popisivanje i čuvanje imovine dok Državna uprava narodnih dobara ne postavi staratelja. Tada sigurno već pokojna Barbara dobila je pravo žalbe, a obaviješten je i Prosvjetni odjel istoga tijela radi očuvanja predmeta umjetničke vrijednosti. Upravo zahvaljujući toj odluci, mi i danas baštinimo dio njihove ostavštine.[47] Već 22. lipnja 1945. Odjel unutarnjih poslova ONOO-a za Istru za trajnoga staratelja imanja obitelji Hütterott postavlja OUND za Istru.[48]

Kako smo već naveli, u lipnju 1946.[49] poslove rukovođenja i ekonomskoga iskorištavanja dobra i svu nepokretnu i pokretnu imovinu OUND za Istru predaje Prosvjetnom odjelu ONO-a za Istru.

Na temelju Naredbe od 17. travnja 1946. postupak je obnovljen u rujnu 1946.[50] Javno tužilaštvo za Istru trebalo je pokrenuti na Kotarskom narodnom sudu u Rovinju postupak sekvestracije imovine Barbare Hütterott čije boravište nije poznato u smislu čl. 3. st. 3. vezano s čl. 1. toč. 1. Naredbe, ali izgleda da se dokumentacija zagubila na putu od tužilaštva do suda.[51]

No, iako dalje izlazimo iz vremenskog okvira koji promatramo, za razumijevanje ranijih postupaka važno je sagledati nastavak postupka – 2. travnja 1948. Kotarski sud u Rovinju donio je rješenje o konfiskaciji,[52] a zatim naredio izradu popisa i procjene konfiscirane imovine[53] te 30. rujna donio novo rješenje[54] kojim se kao popis konfiscirane imovine prihvaća onaj iz prosinca 1945. godine, a koji su sastavili Branko Fučić, Aleksandar Tuhtan te upravitelji imanja Čedo Licul i Milan Šestan[55]; imovina se tretira kao općenarodna imovina, a kao organ upravljanja određen je GNO Rovinj. Ovo je rješenje važno i zbog toga jer opisuje postojeće stanje – imovinu upotrebljava *Radno odmaralište* pod upravom *Jedin-*

45 Rješenje 1990/45 od 1. 6. 1945. i Rješenje isti broj od 20. 6. 1945., ONOI, kut. 608.

46 Obitelj Hütterott njemačkoga je podrijetla, ali se sredinom 19. stoljeća preselila u Trst te imala austrijsko i talijansko državljanstvo. Budući da sam upoznata sa sadržajem njihove korespondencije, mogu tvrditi da Mariae i Barbaru politika nije zanimala, već su živjele u nekom svom otočnom svijetu.

47 Vidi: Tajana UJČIĆ (ur.), *Obitelj Hütterott. Ostavština*, Državni arhiv u Pazinu – Zavičajni muzej grada Rovinja, Pazin – Rovinj, 2008.

48 Dopis 1990/45 od 22. 6. 1945., ONOI, kut. 608.

49 Zapisnik o primopredaji 4194 od 14. 6. 1946., ONOI, kut. 608.

50 Skica dopisa 6845 R od 9. 9. 1946., ONOI, kut. 608.

51 Dopis broj 11192/46 R od 17. 1. 1947. u kojem ONOI traži da KNS Rovinj provjeri je li zaprimljen prijedlog Javnoga tužitelja za Istru broj S640 od 14. 9. 1946., ONOI, kut. 608.

52 Spominje se u Rješenju KS u Rovinju broj I.30/1948 od 25. 9. 1948.; Muzej Grada Rovinja – Rovigno, neinventirana građa iz fonda Gradski narodni odbor Rovinj (dalje MR, GNOR).

53 *Na ist. mj.*

54 Rješenje Kotarskoga suda u Rovinju broj I.30/1948 od 30. 9. 1948., MR, GNOR.

55 Inventar imovine Oblasnoga dobra Sv. Andrija kraj Rovinja od 4. 12. 1945., ONOI, kut. 608.

stvenog sindikata radnika i namještenika Jugoslavije i djelomice druge ustanove kojima ju je ONO za Istru predao kada je izvršio sekvestraciju bez sudske odluke.

Do novih zbivanja dolazi 1958. godine kada Hanna Grabmayr, rođena Hütterott, kao jedina nasljednica majke Mariae i sestre Barbare vjerojatno pokreće postupak obeštećenja za oduzetu imovinu[56] pred Državnim sekretarijatom za poslove financija odnosno Uredom za zaštitu jugoslavenske imovine u inozemstvu[57] koji od lokalnih vlasti u Rovinju traži podatke o nepokretnoj i pokretnoj imovini. Moguće da je postupak obustavljen 1960. godine kada je Hanna Grabmayr umrla bez izravnih nasljednika, a moguće je i da je bila obeštećena za oduzetu imovinu, što će se moći potvrditi tek istraživanjem arhivskoga gradiva u Beogradu – Državni sekretarijat za poslove financija / Ured za zaštitu jugoslavenske imovine u inozemstvu.

Brioni

Poduzeće »Regia Azienda Isola Brioni« bilo je u vlasništvu talijanske države, a sekvestrirano je odnosno konfiscirano od OUND-a za Istru[58] te kasnije predano na upravljanje Odjelu trgovine i opskrbe ONO-a za Istru[59] odnosno Oblasnoj upravi hotela za Istru u Opatiji / Hotelskom poduzeću Istra.[60]

Uz turističke sadržaje predane su i vile koje nisu bile devastirane tijekom Drugoga svjetskog rata, a za koje se pojedinačno vodio proces podržavljenja.

Vila Punta Nasso u vlasništvu Eduarda Viscontija, vojvode od Modrona

U pregledanoj je građi sačuvana samo odluka kojom rukovođenje i iskorištavanje cjelokupne imovine preuzima Odjel za trgovinu i opskrbu ONO-a za Istru u travnju 1947.[61]. Iz te odluke proizlazi da je imovina stavljena pod privremenu upravu odlukom Kotarskoga narodnog suda u Vodnjanu iz listopada 1946.[62] te da je u cijelosti predana Odjelu za trgovinu i opskrbu već u travnju 1946.[63] Iz popisa priloga vidljivo je da je postojao Inventar pokretne imovine.

---

56 Procjena stanja s priloženim vještačenjem u žalbi Hanne Hütterott protiv odluke u predmetu broj 11289/TC s izvještajem o okvirnoj procjeni Državnoga ureda za procjene u Rimu broj 867/1 od 23. 4. 1959. i Sporazuma Mješovite komisije u Beogradu od 23. siječnja 1959. / Stato di consistenza e Memoriale allegato (quale perizia di parte) al Ricorso contro la decisione presa nei confronti della posizione N. 11289/TC, prop. Keyl Maria fu Alberto vedova de Hütterott + 31. 5. 1945., erede: Hütterott Hanna fu Giovanni Giorgio in de Grebmayer, di cui relazione di stima sommaria Protocollo n. 867/1 (Ufficio Stime – Servizi Tecnici Erariali) dd. Roma 23. aprile 1959. ed il Concordato della Commissione mista dd. Belgrado, 23. gennaio 1959.; MR, preslike iz Državnoga sekretarijata za poslove financija/Ured za zaštitu jugoslavenske imovine u inozemstvu.

57 Dopis Narodnom odboru Općine Rovinj broj 11289 od 21. 2. 1958., ZMGR, GNOR.

58 Brioni. Izvještaj o stanju od 25. 7. 1947., ONOI, kut. 392.

59 Odluka OUN-a broj 2134/46 R 299 od 4. 4. 1946., ONOI, kut. 392.

60 Brioni – Izvještaj o stanju od 25. 7. 1947., ONOI. kut. 392.

61 Odluka ONOI-ja– Tajništvo – Odsjek za narodnu imovinu broj 3000 od 21. 4. 1947., ONOI, kut. 392.

62 Odluka KNS-a Vodnjan broj I.4/46 od 28. 10. 1946. (nije sačuvana).

63 Dopis ONOI-ja broj 2134/46 R299 od 4. 4. 1946. i Zapisnik o primopredaji od 15. 4. 1946. (nisu sačuvani).

Vila Aimonea Savoie-Aoste, vojvode od Spoleta

Odlukom OUND-a za Istru iz listopada 1945.[64] imovina se stavlja pod privremenu upravu predsjednika MNO-a Brioni Vjekoslava Godnika do donošenja konačnoga rješenja jer je napuštena odnosno nepoznato je boravište vlasnika.[65] Zatim ONO za Istru u travnju 1947.[66] upravljanje predaje Odjelu trgovine i opskrbe – Odsjeku za turizam, uz napomenu da ona ranije nije bila predana nikome. Rješenjem Kotarskoga suda Vodnjan iz svibnja 1947.[67] potvrđena je odluka ONO-a za Istru. Sačuvan je i detaljan popis imovine s procjenom vrijednosti iz lipnja 1946.[68]

Vila Fries

Za razliku od slučaja vile vojvode od Spoleta gdje se odluke ne pozivaju ni na kakav normativni akt, u ovom je slučaju imovina konfiscirana u skladu s čl. 1. toč 1. Odluke AVNOJ-a od 21. studenog 1944. jer je utvrđeno da je vlasnik Friedrich Karl Fries njemačke narodnosti. Odluku je u rujnu 1945.[69] donijela Komisija za konfiskaciju imovine Njemačkoga Reicha i njegovih državljana za KNOO Vodnjan. No, zapisnik o sekvestraciji napravljen je još u kolovozu 1945.,[70] a u popisivanju sudjelovali su predstavnici OUND-a za Istru, KNO Vodnjan, MNO Brioni i čuvar vile Raniero Pasquini koji je potvrdio da je vlasnik Nijemac i da je već dugo odsutan. U lipnju 1946.[71] napravljen je popis cjelokupne imovine s procjenom vrijednosti koji na dvadeset tri stranice detaljno opisuje sadržaj svake prostorije u vili, od slika na zidu i namještaja do osobnih predmeta bivših vlasnika. Odjel trgovine i opskrbe ONO-a za Istru preuzeo je upravljanje vilom u travnju 1947.,[72] a odluka je bila privremena do konačne odluke Kotarskoga suda u Vodnjanu.

Iz svjedočanstva Raniera Pasquinija,[73] zaposlenika obitelji Fries, odnosno čuvara njihova imanja na Brionima, a od rujnu 1945.[74] privremenoga upravitelja vile Fries,[75] saznajemo da se u rujnu 1945. u Puli susreo s tajnicom obitelji, izvjesnom Ernestinom Tinom Pfister,[76] koja mu je rekla da su i ona i gosp. Fries talijanski državljani te da je on za vri-

[64] Odluka OUNDI-ja broj 1140/45 od 9. 10. 1945., ONOI, kut. 392.

[65] Očito je da provoditelji postupka ne znaju mnogo o vlasniku imovine.

[66] Odluka ONOI-ja– Tajništvo – Odsjek za narodnu imovinu broj R 303 od 21. 4. 1947., ONOI, kut. 392.

[67] Rješenje KS-a u Vodnjanu broj Konf 1/47 od 26. 5. 1947., ONOI, kut. 392.

[68] Komisijski zapisnik sastavljen na Brionima u vili Duca di Spoleto 18. 6. 1946., ONOI, kut. 392.

[69] Odluka Komisije za konfiskaciju imovine Njemačkoga Reicha i njegovih državljana za KNOO Vodnjan broj 3078/45 od 2. 9. 1945., ONOI, kut. 392.

[70] Zapisnik o sekvestru od 18. 8. 1945., ONOI, kut. 392.

[71] Komisijski zapisnik sastavljen na Brionima 26. 6. 1946. Jedino se u ovom dokumentu kao vlasnik spominje Desideria Fries, supruga Karla Friesa, za koju se samo pretpostavlja da je mrtva te da se njen suprug i djeca nalaze negdje u Trentu od 1941. kada je Italija stupila u rat.

[72] Dopis ONOI-ja– Tajništvo – Odsjek za narodnu imovinu broj R 265 od 22. 4. 1947., ONOI, kut. 392.

[73] Stolar po struci, podrijetlom iz Maloga Lošinja, spavao je u vili od 1935., a 1943. se, na zahtjev vlasnika, u nju uselio s obitelji.

[74] Dopis OUNI-ja broj 968 od 26. 9. 1945., ONOI, kut. 392.

[75] U lipnju 1946. privremena je upraviteljica njegova supruga Teresa Pasquini (Komisijski zapisnik sastavljen na Brionima 26. 6. 1946.), ONOI, kut. 392.

[76] Pismo Raniera Pasquinija OUNDI-ju od 29. 9. 1945., ONOI, 392.

jeme rata bio dvaput zarobljen u njemačkim koncentracijskim logorima i da će nabaviti dokumente koji će mu omogućiti dolazak na Brione.[77] U potpunom metežu koji je vladao u Puli u rujnu 1945., gospođu Tinu najviše su zanimali štapovi za golf, koje joj Pasquini nije mogao predati[78] jer su postali državna imovina.

Uz gore navedene vile dokumentiran je i postupak podržavljenja imovine agronoma Enrica Cammija koji je od Regia Azienda Isola Brioni dobio u zakup 114 hektara obradiva zemljišta i pašnjaka. U svibnju 1945. narodna vlast potvrdila mu je do daljnjega zakup, a 9. 5.[79] aklamacijom je izabran za predsjednika MNOO-a Brioni. No, izgleda da je ubrzo pobjegao, proglašen narodnim neprijateljem,[80] a imovina mu je podržavljena. U veljači 1947. popisana je i procijenjena njegova pokretna imovina.[81] U jednom se izvještaju[82] navodi da je sekvestrirana odnosno konfiscirana te predana na upravljanje Odjelu trgovine i opskrbe ONO-a za Istru i vila dr. Enrica Cammija. Nisam uspjela otkriti o kojem se objektu radi.

Podržavljena je i imovina Vittorija Oggionija, industrijalca s Velikoga Briona, koja je stavljena[83] pod privremenu upravu Odjela trgovine i opskrbe – Odsjek za turizam ONO-a za Istru, a koja se sastojala od dvaju otočića: Torondo / Okrugljak / Obljak (na njemu se nalazi nekoliko srušenih zgrada) i Grongnera / Grunj, a na temelju Odluke bivše Uprave OUND-a.[84]

Slučaj Fries i slučaj Cammi omogućuju nam i uvid u postupak likvidacije koja se odnosi na rublje i pokvarljivu robu. Odsjek za narodnu imovinu pri Tajništvu ONO-a za Istru predao bi takvu robu Odjelu trgovine i opskrbe[85] s računom koji je ovaj bio dužan plaćati u obrocima Financijskom odjelu ONO-a za Istru u korist Odsjeka za narodnu imovinu.[86]

---

77 Tim je svjedočanstvom gđa Pfister željela stvoriti pravnu osnovu za obustavu postupka.

78 Na margini dokumenta zabilježena je izjava Mihe Butkovića da je gđa Tina dolazila na otok u više navrata 1944. i 1945. i iz vile odnosila kutije robe u Merano gdje živi s gosp. Friesom.

79 Izvještaj KNO-a Vodnjan Poljoprivrednom odjelu ONOI broj 759/46 od 23. 1. 1946., ONOI, kut. 392.

80 Izvještaj poljoprivrednoga imanja Brioni broj 759/46 od 23. 1. 1946. koji je KNO Vodnjan ustupio ONOI-ju – Poljoprivrednom odjelu i Zapisnik o primopredaji na neposredno poslovanje i ekonomsko iskorištavanje imovine narodnoga neprijatelja Cammi dr. Enrica prema dopisu ONOI-ja – Odjela za narodnu imovinu broj 8781/46 R 418 kojim ovo tijelo istu predaje KNO-u Vodnjan – Odjelu za trgovinu i opskrbu od 12. 2. 1947.; Zapisnik o rasprodaji veša i pokretne imovine narodnoga neprijatelja dr. Enrica Cammija iz Briona od 7. 2. 1947. (Pokretnine prodaje KNO Vodnjan − Odsjek trgovine i opskrbe, a kupuje Potrošačka zadruga Brioni), ONOI, kut. 392.

81 Inventar i procjena preuzetih predmeta od imovine Cammi dr. Enrico od 12. 2. 1947., ONOI, kut. 392.

82 Brioni. Izvještaj o stanju od 25. 7. 1947., ONOI, kut. 392.

83 Rješenje KS-a u Vodnjanu broj Konf 3/47 od 10. 5. 1947., ONOI, kut. 392.

84 Odluka br. 3664/46 od 9. lipnja 1946. (nije sačuvana).

85 Primjerice: Dopis ONOI-ja – Tajništvo – Odsjek za narodnu imovinu broj 7940/46 R 265 od 16. 12. 1946. – Primopredaja veša Karlo Fris – Vodnjan ONOI – Odjelu trgovine i opskrbe i Zapisnik sastavljen na Brionima 7. 2. 1947. o primopredaji raznoga veša i pokvarljive robe, bivše vlasništvo narodnoga neprijatelja Karlo Fris, ONOI, kut. 392.

86 Račun br. 894 od 7. 2. 1946., ONOI, kut. 392.

Kao u slučaju imovine Cammija, kupac je, gotovo u pravilu, bila Nabavljačko-potrošačka zadruga.[87]

Odnos OUND-a i ZOUND-a

Od osnivanja OUND-a za Istru ZOUND im je slao upute za rad i okružnice, ali u poslovanju OUND za Istru formalno nije vodio kao svoju sastavnicu. OUND za Istru, kao i druge područne uprave narodnih dobara, trebao je ZOUND-u slati izvještaje i toga su bili svjesni jer su na sjednici od 3. srpnja 1945. zaključili da još nisu poslali izvještaj ZOUND-u, ali da će ga poslati čim prikupe podatke.[88]

Prvi izvještaj poslali su tek 6. travnja 1946.,[89] tada već Predsjedništvu Vlade NRH – Odjelu narodne imovine.

To ne čudi ako uzmemo u obzir kaotičnu situaciju koju su zatekli na terenu: popriličnа samovolja pojedinih tijela, grupa i pojedinaca; nedostatak radne snage, prostora i sredstava za rad (uopće nemaju prijevozno sredstvo, a pojedine referade ni mašinu za pisanje); nepostojanje pravne regulative; sporost javnih tužitelja i sudova; u gradovima s talijanskim stanovništvom nepostojanje službenika koji vladaju hrvatskim jezikom; svađe oko teritorijalne i stvarne nadležnosti itd.

Takvo stanje potvrđuje i prvi izvještaj ZOUND-u, u kome navode da su s radom započeli u listopadu prošle, a s računovodstvenim poslovanjem u ožujku te godine. Funkcionirali su tako da su produktivnu imovinu predavali stručnim odjelima ONO-a za Istru, a robu iz trgovačkih radnji zadrugama. Što se tiče slučajeva koje pratimo, u računovodstvenoj su dokumentaciji zabilježeni: kredit za popravak i održavanje narodnoga dobra na Brionima, konto za sekvestriranu imovinu Hütterott bar. Barbaru Otok Sv. Andrija i Narodno dobro na otoku Brioni.

OUND za Istru je od svibnja 1946. redovno izvještavao Odjel za narodnu imovinu Predsjedništva Vlade NRH.[90]

Da su ZOUND i OUND za Istru itekako bili povezani kada je to bilo oportuno, vidimo na primjeru dragocjenosti. Na traženje ZOUND-a da dragocjenosti otpreme na sigurnije mjesto[91], u prvom izvještaju OUND prilaže popis dragocjenosti, od kojih su zlatni predmeti bili pohranjeni u Gospodarskoj banci u Rijeci, ali nisu bili procijenjeni zbog pomanjkanja stručnjaka. Ti se popisi dragocjenosti uglavnom odnose na one sa Sv. Andrije[92] i iz vile

87 Zapisnik sastavljen na Brionima 7. 2. 1947. o rasprodaji veša i pokretne imovine narodnoga neprijatelja Cammi dr. Enrico, ONOI, kut. 392.

88 Zapisnik OUND-a za Istru od 3. 7. 1945., ONOI, kut. 604.

89 Bilanca 31. XII. 1945. i knjig. izvj. za april 1945. broj 2744 od 6. 4. 1946., ZUND, kut. 8.

90 Mjesečni izvještaji od 7. 5. do 5. 12. 1946., HDA, kut. 8.

91 Prema pravilima ZUND-a sve je dragocjenosti trebalo pohraniti u trezore Zemaljske banke za Hrvatsku, a ako ona u mjestu ne postoji, tada u trezor kojega drugog novčanog zavoda i poslati izvještaj ZOUND-u, Pravilnik o organizaciji i radu OUND-a i GOUND-a, ZOUND, kut. 1.

92 Tajnik OUND-a pronašao je u smočnici željeznu škrinju čijim je pregledom ustanovljeno da sadrži 150 zlatnika, oko 30.000 lira, nešto dolara, švicarskih franaka i dosta nakita – ogrlice, dvije dijademe, zlatninu svake vrste, lančiće... (Izvještaj. Rovinj (Sv. Andrija), Popis slika i umjetničkih predmeta u dvorcu

Fries na Brionima[93] (navode kao sekvestar od Fritz S na Brionima, ali je očito da se radi o vili Fries jer i Zapisnik o sekvestru[94] spominje skupocjenosti).

Stari antagonizmi između grada i periferije

U obama slučajevima u procesu su podržavljenja na vidjelo izašli stari antagonizmi između grada i periferije. Na Sv. Andriji on se očituje u nemogućnosti utvrđivanja nadležnosti i suradnje GN(O)O-a Rovinj i KN(O)O-a Rovinj koji obuhvaća seoske zajednice s pretežito hrvatskim stanovništvom, za razliku od grada, u kojem je dominantna talijanska komponenta.

To se dobro očituje u situaciji kako su se na Sv. Andriji osim narodnih stražara KNOO-a Rovinj našli i oni GNOO-a Rovinj koji su se s pripadnicima OZNA-e[95] urotili protiv stražara KNOO-a, dok je pokretna imovina pored svih njih i upravo zahvaljujući njima i dalje nestajala. Zato je ONOO-u za Istru – Upravni odjel, nakon što je KNOO prijavio GNOO da uzima stvari sa Sv. Andrije (kasnije će ih i oni sami uzimati), obavijestio GNOO da vrate stvari koje su uzeli s otoka (među kojima šivaći stroj, gitaru, bicikl i nešto špeka i suhoga mesa) jer je imovina stavljena pod prinudnu upravu (sekvestar) OUND-a.[96] Komanda Narodne straže pri ONOO-u za Istru[97] dala je KNOO-u naredbu da odmah stavi pod nadzor situaciju na Sv. Andriji. Odjel unutarnjih poslova ONOO-a za Istru prvom je privremenom upravitelju imanja Milanu Šestanu (12. 7. do 21. 11. 1945.) dopustio nošenje jednoga talijanskog šmajsera koji je na otoku potreban.[98]

Slično ni GNOO Pula nije s odobravanjem gledao kako nad Brionima nadležnost preuzima KNOO Vodnjan.

Raznositelji i popisivači

OUND za Istru trudio se i na Sv. Andriji i na Brionima održati državnu/narodnu imovinu na okupu te je organizirao njeno popisivanje i trudio se vratiti stvari koje su odno-

na otoku Sv. Andrija kraj Rovinja. Umjetnički objekti na otoku Sv. Andrija kraj Rovinja od 23. srpnja 1945., ONOI, kut. 608). One su popisane (Zapisnik o sekvestru od 18. 8. 1945., ONOI, kut. 608) te ih je Srećko Rolih 8. 7. predao Financijskom odjelu ONOI-ja (Zapisnik o primopredaji sastavljen 12. 7. 1945., ZOUND, kut. 8) gdje su ih procijenili draguljari Vjekoslav Sinčić i Renato Desardo.

Popis srebrnine iz vreće koju je predao bivši upravitelj imanja Hütterott Milan Šestan (Zapisnik Općeg odsjeka – Pododsjeka računovodstva broj 2742/46 od 22. 3. 1946., ZUND, kut. 8).

Popis srebrnine koju je predao Ćiro Rener, upravitelj ND-a Sv. Andrija (Zapisnik Općega odsjeka – Pododsjeka računovodstva broj 2742/46 od 6. 4 . 1946.), ZUND, kut. 8.

Potvrda da je UND Sv. Andrija odnosno Ćiro Rener predao dodatnih 7 srebrenih predmeta (Potvrda od 25. 4. 1946., ZUND., kut. 8).

93 OUND ih je bez procjene pohranio u *depot* Financijskoga odjela ONO za Istru te su proknjiženi u knjigu pologa pod br. 20 (Dopis broj 2685 od 17. rujna 1945.), ZOUND, kut. 8.

94 Zapisnik o sekvestru od 18. 8. 1945., ONOI, kut. 392.

95 Dopis 12/88 od 7. 6. 1945., ONOI, kut. 608.

96 Dopis 2987/45 od 8. 6. 1945., ONOI, kut. 608.

97 Dopis 22/45 od 10. 6. 1945. Dopise ovakvoga tipa potpisivao bi i politički komesar.

98 Dopis broj 1591/45 od 12. 7. 1945., ONOI, kut. 608.

šene, pa i onda kada su ih uzele OZNA za Istru ili vojska.[99] Posao im je otežavala ljudska gramzljivost, ali i velika nestašica, koja je u konačnici natjerala one koji su se trebali skrbiti za imovinu da je i sami koriste. Tako, primjerice, pročelnik Upravnoga odjela KNOO-a Rovinj bilježi: »Mi tražimo od Gradskog NOO-a (CPL) da nam nabavi raznih mobili kakvo mašinu za pisati i kakovu sgradu za smjestiti malo Odjeli našeg Kotara. Prema tome Gradski NOO ne se pobriga apsolutno ništa a lipo znaju da smo kao cigani«,[100] a zatim i sam KNOO Rovinj, koji je ranije optuživao GNOO Rovinj da uzima stvari s otoka, rekvirira razni uredski namještaj za svoje potrebe,[101] ali i rekete, mrežu i kugle za tenis[102] te raznu odjeću. O općoj neimaštini svjedoči i izvještaj privremenoga upravitelja Ćire Renera (27. 12. 1945. – 27. 2. 1946.) koji se požalio na komandanta Štaba 26. dalmatinske udarne divizije koga je opomenuo da ne sijeku drva, a ovaj mu je odgovorio: »Jebem ti Boga, što kljašne, naša je vojska gola i bosa.«[103]

U takvoj su situaciji popisi imovine sadržavali i podatke o raznesenim stvarima, kako na Sv. Andriji, tako i na Brionima.

Na Sv. Andriji 1945. sačinjena su tri popisa imovine. Prvi je od 28. lipnja do 2. srpnja 1945. sastavio KNOO Rovinj.[104] U tom su popisu površno popisane pokretnine bez nekoga suvislog redoslijeda (namještaj, odjeća, predmeti iz obiteljskoga muzeja, 274 okvira raznih vrsta, koji su vjerojatno umjetnička djela, tepisi, zastori, pribor za jelo i piće, alat, čamci, klavir, »150 konzervi konzerviranog krumpira«,[105] dvije krave od oko 5 kvintala mesa i »svake vrste neupotrebljive robe«).

Drugi su popis sastavili 23. srpnja 1945.[106] Branko Fučić, Ferdo Hauptmann i Aleksandar Tuhtan. Ovaj je popis/izvještaj mnogo značajniji jer sadrži mnoge dodatne informacije o samom poslu popisivanja, opis stanja koji su zatekli, pomoć koju su im pružila tri narodna stražara oko čišćenja i sortiranja materijala itd. Iz njega saznajemo i da im je KNOO Rovinj ustupio popise predmeta koje su ranije uzela razna tijela, ali i da im je bilo jasno kako je mnogo vrijednih predmeta odneseno bez dopuštenja jer su zapazili da su prostori OZNA-e u Rovinju prepuni tepiha iz dvorca, a tamo su pronašli i dijelove jednoga od najskupocjenijih servisa, dok perzijski tepih na ulazu u ured služi kao otirač. Pronašli su i inventar koji su sastavili sami vlasnici, ali i željeznu škrinju s novcem i nakitom. Uz

99 »Učestali slučajevi da pojedina građanska ili vojna lica od organa OUND-a traže silom da im se izda ovlaštenje za podignuče predmeta iz narodne imovine kao i da to uzimanje sami vrše služeći se pri tome raznim nedopuštenim sredstvima, uslijed čega trpi ugled i autoritet narodne vlasti.«; Zapisnik stručnoga sastanka OUND-a za Istru od 9. 1. 1946., ONOI, kut. 604.

100 Dopis broj 12/88 od 7. 6. 1945., ONOI, kut. 608.

101 Dopis broj 923/49 od 24. 6. 1945., ONOI, kut. 608.

102 Iste će kasnije uzeti OZNA za Istru. Dopis od 22. 8. 1946., ONOI, kut. 608.

103 Izvještaj broj 467 od 18. 1. 1946., ONOI, kut. 608.

104 Izvještaj od 2. 7. 1945., ONOI, kut. 608.

105 Zapravo se radi o konzervama tartufa jer je Barbara Hütterott vodila *Poduzeće za eksploataciju tartufa u Livadama / Azienda del tartufo Livade.*

106 Izvještaj. Rovinj (Sv. Andrija), Popis slika i umjetničkih predmeta u dvorcu na otoku Sv. Andrija kraj Rovinja. Umjetnički objekti na otoku Sv. Andrija kraj Rovinja, ONOI, kut. 608.

popis dan je i prijedlog korištenja dvorca (zaštititi ga kao jedinstvenu cjelinu) i skrbi za umjetničku i arhivsku baštinu.

Koliko je Branku Fučiću bilo stalo da se sačuva kompleks na Sv. Andriji, svjedoči i to što je, iako pretrpan obavezama, sudjelovao i u izradi trećega popisa Oblasnoga dobra Sv. Andrije kraj Rovinja koji je sastavljan od 21. studenoga do 4. prosinca 1945.,[107] a pomagali su mu Aleksandar Tuhtan te upravitelji imanja Čedo Licul i Milan Šestan. Dok je raniji popis sadržavao samo važna umjetnička djela i vrijednu građu, ovaj inventar sadrži popis svih zatečenih stvari, kako u ljetnikovcu, tako i u drugim objektima i u vrtu, a posebno je popisana srebrnina.

Za Brione se u Potvrdi o sveukupnom inventaru Narodnoga dobra Brioni od 12. 4. 1946.[108] navodi da su postojali sljedeći popisi: Inventar električne centrale i elek. materijala, Inventar otoka Brioni, Inventar svih magazina, Popis inventara predatog materijala Odboru za doček međunarodne komisije[109] i Popis inventara kojeg su preuzela 77 privatnika koji žive na Brionima. U Zapisniku o primopredaji od 15. 4. 1946.[110] navedena je nepokretna i pokretna imovina koju je od OUND-a za Istru preuzeo Odjel trgovine i opskrbe ONO za Istru. Tada su postojali sljedeći popisi imovine: 1. u raznim skladištima, 2. u električnom postrojenju sa centralnim grijanjem, 3. u vili Punta Nasso, 4. u kulturnom domu kod Battistellija i plesnoj dvorani, 5. u hotelu Neptun, 6. u vili Kupelwieser, 7. u kancelariji Uprave narodnih dobara, 8. o predmetima kod 77 stanovnika otoka, 9. predmeti predani Odboru za prijem međunarodne komisije te 10. popis stvari predanih Odjelu socijalne politike ONO za Istru. Sačinjeni su bili i opsežni popisi u vilama koje su podržavljene od privatnih vlasnika.[111]

Slično kao i na narodnom dobru na Sv. Andriji, narodna je vlast i na Brionima po preuzimanju otoka započela prikupljanje i »inventarisanje raznešenog inventara«, a kod uprave na Brionima čuvali su priznanice stvari izdanih raznim narodnim ustanovama.[112] Praksa davanja i posuđivanja stvari s Briona bila je toliko raširena da su se stvarima s Briona opskrbljivali Radničko odmaralište u Lovranu,[113] Gradski narodni restoran u Pazinu,[114] a posuđivane su i za proslave vojnih jedinica[115]. Vođen je i postupak protiv bivšega čuvara kuće broj 14 na Brionima u čijoj je kući pronađena ukradena roba.[116]

107 Inventar imovine Oblasnoga dobra Sv. Andrija kraj Rovinja, ONOI, kut. 608.

108 Navedeni inventari nisu priloženi, ONOI, kut. 392.

109 Upravo one pred kojom je trebalo sakriti sve što bi novu vlast moglo prikazati u lošem svjetlu.

110 Zapisnik o primopredaji od 15. 4. 1946. (Navedeni inventari nisu priloženi), ONOI, kut. 392

111 Komisijski zapisnik sastavljen na Brionima u vili Duca di Spoleto 18. 6. 1946.; Komisijski zapisnik sastavljen na Brionima 26. 6. 1946. i Inventar i procjena preuzetih predmeta od imovine Cammi dr. Enrico od 12. 2. 1947., ONOI, kut. 392.

112 Prema Brioni – Izvještaj o stanju od 25. 7. 1946., ONOI, kut. 392.

113 Popis predanih predmeta iz Uprave narodnoga dobra Otok Brioni broj: 170 od 28. 8. 1946., ONOI, kut. 392.

114 Popis predanih predmeta broj 182 od 5. rujna 1946., ONOI, kut. 392.

115 Manjak posuđenoga inventara broj 217 od 16. 10. 1946., ONOI, kut. 392.

116 Sudski spis R 161/47/1 od 12. 4. 1947., ONOI, kut. 392.

OZNA-i i vojsci unatoč

Pripadnici jugoslavenske vojske na oba su otoka došli odmah pri kraju rata i oni su, uz OZNA-u, i vjerojatno pojedine pripadnike Narodne straže, predstavljali najveći čimbenik nestabilnosti za očuvanje cjelovitosti posjeda.

Na Brionima je bio smješten Štab I. Dalmatinske proleterske brigade, a imali su i vlastitu Komandu koja je bila podređena Pomorskoj komandi Sjevernoga Jadrana, čiji je vojni tužitelj morao intervenirati više puta zbog svojevoljnoga ponašanja vojske, koja je raznosila predmete,[117] nije vraćala predmete koje je posudila za svoje proslave,[118] a kuhar II. bataljona Mornaričke pješadije i kuhar Izvidne stanice Tegetof bez odobrenja sjekli su zdrava stabla[119]. Vojska je radila štetu i na arheološkim nalazima.[120] Pomoćnik Uprave narodnih dobara Brioni u jednom se emotivnom pismu i prijavi jada da »svakim danom idu u propast jer nemaju rukovodstvo, zadruga im duguje 42 hiljade lira koji će teško naplatiti jer je pobjegao[121] onaj koji je u ime zadruge s upraviteljem sklapao poslove na svoju ruku«. Posebno ga je zasmetalo ponašanje vojske jer se I. bataljon pozadinske mornarice uselio u hotel Neptun; oficiri koji su došli s obiteljima, bez odobrenja su zauzeli stanove pune vrijednosti, a u vilu Cammi uselio se komandant bataljona. Civili su se bunili »jer oficiri ne postupaju politički«[122].

No, OUND, a kasnije i odjeli ONO-a za Istru ozbiljno su shvatili svoj posao i nisu se ustručavali prozvati OZNA-u ili pripadnike vojnih jedinica. OUND tako dosljedno progania OZNA-u za stvari uzete sa Sv. Andrije,[123] dok se OZNA i dalje opskrbljivala s otoka[124]. Zbog toga se OUND obratio Predsjedništvu Vlade Federalne Države Hrvatske[125] koja je obavijestila Vojnu upravu Jugoslavenske narodne armije za Julijsku krajinu, Istru, Rijeku i Slovensko primorje da zamoli OZNA-u za Hrvatsku, kao i komandu IV. armije u Ljubljani da narede OZNA-i za Istru i Štabu 43. istarske divizije da nevraćene stvari sa Sv. Andrije odmah vrate Narodnom odboru za Istru.[126]

[117] Zapisnik od 27. 9. 1946. o rješenju spora između Vojske i UND-a Brioni u svezi s hotelskim namještajem, ONOI, kut. 392.

[118] Dopis broj 14124 bez datuma, ONOI, kut. 392.

[119] Zapisnik sastavljen 26. 9. 1946. oko ustanovljenja štete nastale sječom drva na Brionima i Dopis broj 793 od 25. 10. 1945., ONOI, kut. 392.

[120] Brioni – Izvještaj o stanju od 25. 7. 1946., ONOI, kut. 392.

[121] Možda se radi o Enricu Cammiju.

[122] Prijava Uprave narodnih dobara Brioni OUND-u za Istru br. 1 od 24. 6. 1946. i Pismo istoga datuma, ONOI, kut. 392.

[123] Tajništvo ONOOI-ja poslalo im je požurnicu i tražilo popis namještaja i stvari koje su uzeli iz konfiscirane imovine Hütterott; dopis 557/45 od 10. kolovoza 1945., ONOI, kut. 608.

[124] Primjerice, 22. 8. 1945. dvije mreže, 7 loptica i 6 reketa za tenis (Priznanica bez broja), ONOI, kut. 608.

[125] Dopis broj 363 od 18. 11. 1945. (Nije sačuvan, već se spominje u Dopisu Predsjedništva Narodne vlade Federalne Države Hrvatske broj 9511/45 od 28. 12. 1945.), ONOI, kut. 608.

[126] Dopis Predsjedništva Narodne vlade Federalne Države Hrvatske broj 9511/45 od 28. prosinca 1945. Odgovor je stigao tek 28. 12., u međuvremenu je OUND, Pravni odsjek (Dopis 1574/45 od 19. 12 1945.) OZNA-u prijavio javnom tužitelju za Istru s prijedlogom da pokrene kazneni ili disciplinski postupak protiv šefa OZNA-e u Rovinju koji, primjerice, nije htio primiti dopis o povratku oduzetoga motora za barku (Dopis 142/45 od 28. 6. 1945.), ONOI, kut. 608.

Na Sv. Andriji pripadnici III. bataljuna I. dalmatinske proleterske brigade uzeli su materijal s bunkera i podigli barake,[127] a zbog traženja da ga vrate, komandant se XXVI. udarne divizije IV. armije, blago rečeno, naljutio na OUND i zaprijetio da će dalje takve dopise vraćati[128]. No, iz toga dopisa saznajemo da su materijal uzeli s njemačkih bunkera koji je »vojska osvojila na juriš«, a što svjedoči o ratnim zbivanjima na otoku, koji su sigurno išli u prilog tome da Barbaru Hütterott proglase suradnicom okupatora. Vjerojatno zatečeni ažurnošću civilnih vlasti VUJA za Julijsku krajinu, Istru, Rijeku i Slovensko primorje – Odsjek za evidenciju i cenzuru sama je prijavila da koriste automobil marke Lancia Aprilia H1200y i jedan motor za čamac koji su uzeli sa Sv. Andrije, te su zamolili OUND da takvo stanje pravno uredi.[129]

Tijela su civilne vlasti željela spriječiti bilo kakav oblik samovolje i prisvajanja stvari bez pravnoga osnova, svjesni da se to odražava na percepciju nove narodne vlasti u narodu i na njenu međunarodnu reputaciju u doba kada sudbina pripadnosti Istre još nije bila u potpunosti razriješena, a Istrom se kretala međunarodna komisija kojoj je trebalo dokazati ne samo slavenstvo Istre nego i postojanje određenih normi u upravljanju. No, OUND za Istru i njegove ispostave pri KNO-ima, koji su zakasnili s početkom rada, objektivno nisu imali snage uspostaviti autoritet na terenu. Tome su, prije svega, kumovali opća neimaština, nedostatak namještaja i uredskoga pribora i u mnogim uredima nove vlasti. Tih nekoliko dana prije kraja i nakon kraja Drugoga svjetskog rata bilo je dovoljno da se u određenom krugu ljudi stvori percepcija da mogu uzeti pravdu i imovinu u svoje ruke i postaviti se iznad sustava koji su stvarali i zagovarali. Kao suprotnost takvim grupacijama i pojedincima stajali su oni čije se poštenje i dosljednost također izdizala iznad sustava kojemu su pripadali, ali u drugom smjeru, čineći ga tako u nepravdi pravednijim.

U našim dvama slučajevima nadležna su tijela uglavnom evidentirala zatečenu situaciju, pokušavala spriječiti veće štete, a, naposljetku, nije im ostala druga mogućnost osim da »ozakone« postojeće stanje. To je donekle bilo moguće s onom imovinom koju su prisvojile civilne, pa i vojne institucije. No, osim u rijetkim slučajevima, to nije bilo moguće onda kada su kao *eksproprijatori* djelovali pojedinci.

Primjeri Sv. Andrije i Briona pomažu nam da shvatimo procese koji su oblikovali i stvarali ključne promjene koje je narodna vlast servirala mnogim obiteljima i pojedincima, i onda kada im je uzimala i onda kada im je davala. No, oni predstavljaju samo otoke u moru podržavljenja koja su se u Istri odvijala nakon Drugoga svjetskog rata i tek će istraživanje ostalih postupaka omogućiti da proces podržavljenja na tim otocima shvatimo u potpunosti.

---

127 Dopis broj 2012/1945 od 19. 12. 1945., ONOI, kut. 608.

128 Dopis broj 57 od 17. 1. 1946., ONOI, kut. 608.

129 Dopis 195/46 od 18. 1. 1946., ONOI, kut. 608.

Kratice:

DAPA – Državni arhiv u Pazinu
DFJ – Demokratska Federativna Jugoslavija
DUND – Državna uprava narodnih dobara
FDH – Federalna Država Hrvatska
FNRJ – Federativna Narodna Republika Jugoslavija
GNO – Gradski narodni odbor
GNOO – Gradski narodnooslobodilački odbor
GNOOP – Gradski narodnooslobodilački odbor Pula
GNOR – Gradski narodni odbor Rovinj
GNORI – Gradski narodni odbor Rijeka
HDA – Hrvatski državni arhiv
KNO – Kotarski narodni odbor
KNOO – Kotarski narodnooslobodilački odbor
KNOR – Kotarski narodni odbor Rovinj
KNOV – Kotarski narodni odbor Vodnjan
KNS – Kotarski narodni sud
kut. – kutija
MNOO – Mjesni narodnooslobodilački odbor
MR – Muzej grada Rovinja – Rovigno / Museo della Città di Rovinj – Rovigno
ND – Narodno dobro
NOV – Narodnooslobodilačka vojska
NRH – Narodna Republika Hrvatska
ONO – Oblasni narodni odbor
ONOI – Oblasni narodni odbor za Istru
ONOO – Oblasni narodnooslobodilački odbor
OUND – Oblasna uprava narodnih dobara
OUNDI – Oblasna uprava narodnih dobara za Istru
OZNA – Odjeljenje zaštite naroda
POJ – Pokret oslobođenja Jugoslavije
SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
VUJA – Vojna uprava Jugoslavenske armije
ZUND – Zemaljska uprava narodnih dobara

Arhivska građa

Hrvatski državni arhiv, HR-HDA-313, Zemaljska uprava narodnih dobara Narodne Republike Hrvatske

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-79, Oblasni narodni odbor za Istru

Muzej Grada Rovinja – Rovigno, Ostavština obitelji Hütterott

Muzej Grada Rovinja – Rovigno, neinventirana građa iz fonda Gradskoga narodnoga odbora Rovinj

Muzej Grada Rovinja – Rovigno, Preslike iz Državnoga sekretarijata za poslove financija / Ureda za zaštitu jugoslavenske imovine u inozemstvu

Službene publikacije

Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije 2/1945, 40/1945, 70/1945.

Narodne novine, Službeni list Narodne Republike Hrvatske 87/1947.

Službeni list Oblasnog narodnog odbora za Istru i Gradskog narodnog odbora Rijeka 3-5/1946.

Literatura

ANIĆ, Tomislav, »Normativni okviri podržavljenja imovina u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944. – 1946.«, *Časopis za suvremenu povijest*, 39/1 (2007.), str. 25–62.

ANIĆ, Tomislav, »Podržavljenje stranog kapitala u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1945. – 1946. na primjeru poduzeća Thonet Mundus d.d. u većinskom švicarskom vlasništvu«, *Časopis za suvremenu povijest*, 40/3 (2008.), str. 819–832.

Cadastre National de L'Istrie d'après le Recensement du 1er Octobre 1945, Edition de l'Institut Adriatique, Sušak, 1946.

GRZUNOV, Gordan, »HR-DAPA-907 Okružni narodni sud za Istru (*Tribunale del popolo per l'Istria*) 1945/1949 [1950] Sumarni inventar«, *Vjesnik istarskog arhiva*, 18 (2012.), str. 271–327.

MARSETIČ, Raul, *I bombardamenti alleati su Pola 1944-1945: vittime, danni, rifugi, dispanzioni delle autorità e riconstruzione*, Centro di ricerche storiche – Unione Italiana – Università popolare, Rovinj – Rijeka – Trst, 2004.

MATICKA, Marijan, »Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944 - 1948)«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Zagreb*, 25 (1992.), str. 123–148.

RADELIĆ, Zdenko, »Ozna/Udba: popis neprijatelja i njihova kategorizacija (1940-ih – 1950-ih)«, *Časopis za suvremenu povijest*, 49/1(2017.), str. 59–99.

RODINIS, Andrej, *Aleksandar Poljanić. Tragom zaplijenjene zbirke*, Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2012.

ROGOZNICA, Deborah, *Iz kapitalizma v socializem– Gospodarstvo cone B Svobodnoga tržaškega ozemlja: 1947-1954.*, Pokrajinski arhiv / Archivio regionale, Kopar, 2011.

UJČIĆ, Tajana (ur.), *Obitelj Hütterott. Ostavština*, Državni arhiv u Pazinu – Zavičajni muzej grada Rovinja, Pazin – Rovinj, 2008.

SAŽETAK

DVA OTOKA NARODNIH DOBARA

Podržavljenje imovine u Istri na primjerima otoka Sv. Andrije kraj Rovinja i Brionskoga otočja (1945. – 1947./1948.)

Rad se bavi poratnim podržavljenjem privatne imovine u Istri od strane nove vlasti na primjeru otoka Sv. Andrija kraj Rovinja i Brionskoga (Brijunskoga) otočja u specifičnoj situaciji u kojoj se našla Istra na kraju Drugoga svjetskog rata. Prateći ova dva slučaju, od ukupno 412 postupaka koji su od početka svibnja 1945. do 28. kolovoza 1946. vođeni na teritoriju Oblasnoga narodnooslobodilačkog odbora (ONOO) odnosno Oblasnoga narodnog odbora (ONO) za Istru, rad pokušava otkriti obrise modela po kojima su se odvijala i druga podržavljenja, način funkcioniranja lokalne narodne vlasti na više razina (oblast, kotar, grad), njena odnosa s republičkim tijelima, odjeljenjima zaštite naroda (OZNA) i vojskom, ali i svakodnevicu ljudi koji su na različite načine bili uključeni u proces podržavljenja.

Iako je bilo zamišljeno da nositelj podržavljenja bude Oblasna uprava narodnih dobara (OUND) za Istru, raznolika je situacija na terenu rezultirala kompleksnim i često kaotičnim stanjem u kojemu su ponovno izašli na vidjelo stari antagonizmi između grada i periferije. Cijeli su, ionako složen, proces otežavale ljudska gramzljivost, ali i velika nestašica, koja je u konačnici natjerala one koji su se trebali skrbiti za imovinu da je i sami koriste. Tijela su civilne vlasti željela spriječiti bilo kakav oblik samovolje i prisvajanja stvari bez pravnoga osnova, svjesni da se to odražava na percepciju nove vlasti u narodu i na njenu međunarodnu reputaciju u doba kada sudbina pripadnosti Istre još nije bila u potpunosti razriješena. No, OUND za Istru i njegove ispostave pri KNO-ima, koji su zakasnili s početkom rada, objektivno nisu imali snage uspostaviti autoritet na terenu.

Procese na Sv. Andriji mnogo je lakše pratiti jer se radi o otoku, odnosno otočnoj skupini koja se u svibnju 1945. nalazila u vlasništvu obitelji Hütterott. Na Brionskom je otočju vlasnička struktura složenija. Bivši je posjed obitelji Kupelwieser 1930-ih preuzelo poduzeće *Regia Azienda Isola Brioni* u vlasništvu talijanske države. Obradivo zemljište i pašnjaci dani su u zakup. Uz hotele s popratnim sadržajima, na Velikom se Brionu nalazilo i nekoliko privatnih vila. Tvrđave i druga područja još su od doba austrijske vladavine bili u posjedu vojske. Za razliku od Sv. Andrije gdje su nekad živjele samo dvije obitelji kolona, na Brionskom je otočju neposredno nakon Drugoga svjetskog rata trajno živjelo preko 250 stanovnika.

Posebno je zanimljivo kako su osobe zadužene za imovinu na Brijunskom otočju, kao i one na Sv. Andriji (među kojima se posebno ističe Branko Fučić), imale dugoročnu viziju razvoja Otoka i skrbi o kulturnoj baštini. No, zaživjeli su drugi modeli korištenja. Brijunsko je otočje postalo predsjednikova rezidencija, a Sv. Andrija sindikalno odmaralište. Vizije su iz poratnih godina na Brionima (Brijunima) ostvarene 1983. kada su postali nacionalni park, dok se vizija Branka Fučića za Sv. Andriju ponovno promišlja.

SUMMARY

TWO ISLANDS OF PUBLIC GOODS

Nationalization of property in Istria on the examples of Sveti Andrija Island near Rovinj and the Brijuni Islands (1945-1947/1948)

The paper examines the nationalisation of private property in Istria by the new government on the examples of Sveti Andrija Island near Rovinj and the Brijuni Islands, in a specific situation which came upon Istria at the end of the Second World War. By following these two cases, out of a total of 412 proceedings conducted between May 1945 and 28th August 1946 on the territory of the District National Liberation Committee (ONOO) or the District National Committee (ONO) for Istria, the paper tries to reveal the contours of models applied to other nationalisation processes, the manner of functioning of the local national administration at various levels (district, town), its relations with state authorities, Department for People's Protection (OZNA) and the army, but also the everyday life of people who have been involved in the process of nationalisation in one way or another.

Although it was envisaged that the leader of nationalisation would be the District Administration of Public Goods (OUND) for Istria, a confused situation in the field resulted in a complex and often chaotic situation in which the old antagonisms between town and periphery emerged again. The entire process, however complex, was made even more difficult by human greed, and also by the great penury, which ultimately led those, supposed to care for the property to use it themselves. The civilian authorities wanted to prevent any form of unruliness and appropriation of things without a legal basis, aware that this would reflect on the perception of the new government among the people and on its international reputation at a time when the fate of the Istrian belonging had not yet been fully resolved. However, the OUND for Istria and its branch offices with the District National Committees started functioning late and did not objectively have the power to establish authority on the ground.

The processes on the Sveti Andrija Island are much easier to follow because it is an island, namely a group of islands owned by the Hütterott family in May 1945. The ownership structure of the Brijuni Islands was more complex. The former possession of the Kupelwieser family was taken over in the 1930s by the company Regia Azienda Isola Brioni owned by the Italian state. Arable land and pastures were leased. Apart from hotels and hotel amenities, there were several private villas on the Veli Brijun Island. Fortresses and other areas had been in the possession of the army since the time of the Austrian rule. Unlike Sveti Andrija Island, where only two tenant families lived, the Brijuni Islands had more than 250 permanent inhabitants immediately after World War II.

Particularly interesting is the fact that the people in charge of the property on the Brijuni Islands and on Sveti Andrija Island (among them Branko Fučić in particular), had a long-term vision of the development of the Islands and care of cultural heritage. Instead, other models of usage took hold. The Brijuni Islands became the President's residence, and Sveti Andrija a trade union resort. Visions from the post-war years became true on the Brijuni

Islands in 1983 when the Islands became a national park, while the vision of Branko Fučić for Sveti Andrija is being reconsidered.

RIASSUNTO

DUE ISOLE DEI BENI NAZIONALI

La nazionalizzazione delle proprietà in Istria su esempi dell'isola di Sant' Andrea vicino a Rovigno e delle isole di Brioni (1945-1947/1948)

Il testo parla della nazionalizzazione di proprietà privata in Istria nel dopoguerra da parte delle nuove autorità sull'esempio dell'isola di Sant'Andrea vicino a Rovigno e delle isole di Brioni (Brijuni) nella situazione specifica in cui si è trovata l'Istria alla fine della seconda guerra mondiale. Seguendo questi due casi, dai 412 procedimenti che dall'inizio di maggio del 1945 al 28 agosto del 1946 furono avviati nel territorio del Comitato distrettuale popolare di liberazione (CDPL) ossia del Comitato distrettuale popolare (CDP) per l'Istria, il testo cerca di scoprire i contorni del modello secondo il quale venivano effettuate altre nazionalizzazioni, le modalità di funzionamento delle autorità locali popolari su vari livelli (distretto, circoscrizione, città), la sua relazione con le autorità della repubblica, con i dipartimenti per la protezione del popolo (OZNA) e l'esercito, ma anche la vita quotidiana delle persone che, in modi diversi, erano coinvolti nel processo di nazionalizzazione.

Nonostante fosse stato previsto che il titolare della nazionalizzazione sarebbe stata l'Amministrazione distrettuale dei beni nazionali per l'Istria, la situazione disomogenea sul terreno ha prodotto uno stato complesso e spesso caotico in cui nuovamente sono emersi i vecchi antagonismi tra città e periferia. L'intero processo, già di per sé complesso, era ostacolato dall'avidità umana, la grande miseria che in fine ha costretto quelli che dovevano prendersi cura della proprietà di usarla. Le autorità civili volevano impedire qualsiasi forma di abuso e appropriazione di oggetti senza un fondamento giuridico, consapevoli che ciò avrebbe ripercosso negativamente sulla percezione della nuova autorità tra il popolo e avrebbe inciso sulla sua reputazione internazionale nel periodo in cui la sorte d'appartenenza dell'Istria non fu completamente risolta. Però, l'Amministrazione distrettuale dei beni nazionali per l'Istria e le sue filiali presso i Comitati circondariali popolari, che hanno rinviato l'inizio delle attività, oggettivamente non avevano la forza di stabilire l'autorità sul terreno.

È molto più facile seguire i processi sull'isola di Sant'Andrea in quanto si tratta di un'isola, ovvero di un gruppo di isole che nel maggio del 1945 fu di proprietà della famiglia Hütterott. Sulle isole di Brioni l'assetto proprietario è più complesso. L'ex proprietà della famiglia Kupelwieser negli anni 30 del XX secolo fu presa in possesso dall'impresa Regia Azienda Isola Brioni, di proprietà dello Stato italiano. I seminativi e i pascoli furono dati in appalto. Oltre agli alberghi, con contenuti accessori, sull'isola di Veliki Brijun c'erano anche alcune ville private. Le fortezze e altri territori, già dai tempi del dominio austriaco, erano in possesso dell'esercito. A differenza dell'isola di Sant'Andrea, dove una volta

abitavano solo due famiglie di coloni, le isole di Brioni, subito dopo la seconda guerra mondiale, erano abitate da 250 abitanti permanenti.

È particolarmente interessante come le persone responsabili per la proprietà sulle isole di Brioni nonché per quelle sull'isola di Sant'Andrea (tra cui spicca in particolare Branko Fučić), abbiano avuto una visione a lungo termine per lo sviluppo delle Isole e per la tutela del patrimonio culturale. Però, si sono sviluppati altri modelli d'uso. Le isole di Brioni sono diventate la residenza presidenziale, e Sant'Andrea la colonia dei sindacati. La visione risalente al dopoguerra è stata realizzata sulle isole di Brioni nel 1983 quando sono diventate parco nazionale, mentre la visione di Branko Fučić per l'isola di Sant'Andrea è diventato di nuovo argomento di riflessione.